

БІБЛІОГРАФІЯ, РЕЦЕНЗІЇ, ІНФОРМАЦІЯ

«...ОДИН ІЗ ТИХ ГЕНІЇВ І ТАЛАНТІВ, КОТРІ МОЖУТЬ БУТИ ОКРАСОЮ НЕ ТІЛЬКИ УКРАЇНСЬКОЇ, А Й ЗАХІДНОЄВРОПЕЙСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ...»

Александрова Г. А. Літературні перехрестя : (Микола Дашкевич у контексті порівняльних досліджень кінця ХІХ – початку ХХ ст.) : Монографія. – К. : Освіта України, 2008. – 240 с.

Цілісне дослідження постаті та творчого доробку видатного літературознавця, історика, фольклориста, джерелознавця та бібліографа, професора Університету святого Володимира, дійсного члена Російської імператорської академії наук Миколи Павловича Дашкевича до останнього часу фактично ігнорувалися як українською, так і російською наукою, оскільки кожна з них, вважаючи вченого «своїм» представником, зосереджувалася переважно на окремих аспектах його діяльності¹. Окрім того, вивчення доробку вчено-

¹ Фактично, окрім некрологів і збірників «на пошанування» кінця ХІХ ст., про вченого до останнього часу згадувалося лише в енциклопедичних та довідкових виданнях: Большая Советская Энциклопедия. – М. : АО «Сов. энцикл.», 1930. – Т. 20. – С. 524; Історія Київського університету. – К. : Вид. Київ. ун-ту, 1959. – С. 54, 63, 70, 187, 232, 236, 239–240; Український радянський енциклопедичний словник. – К. : Голов. ред. УРЕ, 1966. – Т. 1. – С. 555; Большая Советская Энциклопедия. – М. : Сов. энцикл., 1972. – Т. 7; Українська радянська енциклопедія. – К. : Голов. ред. УРЕ, 1979. – Т. 3. – С. 249; Українська літературна енциклопедія. – К. : УРЕ, 1990. – Т. 2. – С. 22; Енциклопедія українознавства. – Л., 1994. – Т. 4. – С. 489. Згодом в Україні вийшла низка праць: *Лабунька, М.* Микола Павлович Дашкевич та Іван Андрійович Линниченко [Текст] / М. Лабунька // 125 років Київ. Укр. академічній традиції. – Нью-Йорк : Укр. Вільна Акад. Наук, 1993. – С. 219–264; *Костриця, М. Ю.* Забуте ім'я академіка М. П. Дашкевича [Текст] / М. Ю. Костриця // Духовне відродження культури України : традиції, сучасність : Матеріали і тези наук.-практ. конф. – Рівне, 1994. – С. 131–133; *Костриця, М. Ю.* Академік М. П. Дашкевич – дослідник Болохівської землі [Текст] / М. Ю. Костриця // Болохівщина : земля і люди : Матеріали Всеукр. наук. конф. «Велика Волинь». – Хмельницький ; Стара Синява ; Любар : [б. в.], 2000. – Т. 20. – С. 287–288; *Чуткий, А. І.* Микола Дашкевич (1852–1908) [Текст] / А. І. Чуткий. – К. : Темпора, 2008. – 526 с.; *Александрова Г. А.* Наукова спадщина Миколи Дашкевича і розвиток порівняльного літературознавства

го було скомпрометоване розумінням за радянської доби визначальної для його зацікавлень сфери — компаративістики — як науки «буржуазної».

Натомість, Микола Павлович був людиною енциклопедичних знань і різнобічних інтересів, плідно працював як літературознавець, історик, фольклорист, джерело- та бібліознавець, довгий час був секретарем, а згодом, — головою Історичного товариства Нестора-Літописця, першим професором історії західноєвропейських літератур в Університеті Св. Володимира та 30 років — очільником кафедри всезагальної літератури², засновником романо-германського відділення та фундатором подальших романо-германських і компаративних студій в Україні. І хоча кількісно бібліографія творів ученого відносно невелика (близько 80), вона вражає теоретичною базою, випереджаючою свій час проблематикою, обширами та гнучкістю використання наукового апарату. Микола Дашкевич одним із перших поставив українську літературу та її культуру загалом у єдиний контекст не лише з російською, а й із західноєвропейськими мистецькими явищами. Та саме це призвело зрештою до того, що довгий час він усвідомлювався як представник російського літературознавства, а в українському закріпилася традиція відчуження доробку вченого від національно-культурного спадку.

У 2008 році з'явилося дві монографії, присвячені М. П. Дашкевичу. Історик Андрій Чуткий на основі ґрунтовного кропіткого дослідження архівних та опублікованих матеріалів проаналізував наукову та викладацьку діяльність Миколи Павловича, зробивши спробу реконструювати різні аспекти його приватного та публічного життя. І хоча автор, зрештою, визнає, що «опублікованої частини історичних студій М. П. Дашкевича цілком достатньо, щоб віднести його до визначних діячів української історичної науки, які своєю діяльністю охопили велике коло питань вітчизняної історії і розвивали українську історіографію в загальноєвропейському контексті», весь хід його дослідження «Микола Дашкевич (1852–1908)»³ веде до думки, що Микола Павлович — учений «середнього рівня», що явно «губиться» на тлі своїх видатних сучасників. Гадаю, так сталося тому, що А. І. Чуткий акцентує як визначальну вторинну для наукових і людських зацікавлень

навства в Україні кінця ХІХ – початку ХХ століття [Текст] : дис. ... канд. філол. наук : 10.01.05. / Г. А. Александрова. – К., 2001. – 199 с.

² З 1891 р. — кафедра західноєвропейської літератури.

³ Чуткий, А. І. Микола Дашкевич (1852–1908) [Текст] / А. І. Чуткий. – К. : Темпора, 2008. – 526 с.

ученого діяльність — суто історичні студії та викладацтво (в прикладному сенсі). Але за життя Микола Дашкевич був високо поцінований І. Франком, М. Сумцовим, М. Грушевським, В. Перетцем, І. Степенком, Є. Тимченком та ін. саме як компаративіст, а А. Лобода, окреслюючи визначальну мету діяльності вченого, наголошував, що для того найважливішим було показати: «Як у горнилі світового обміну ідей і форм вироблялися нові, оригінальні сплави»⁴.

Відтак, Галина Александрова у монографії «Літературні перехрестя (Микола Дашкевич у контексті порівняльних досліджень кінця ХІХ – початку ХХ ст.)» уперше співвідносить визначальний для вченого літературознавчий доробок М. П. Дашкевича з найвищими досягненнями тодішньої західноєвропейської та російської науки, наголошуючи: теоретичні постулати та багатий досвід порівняльного вивчення літератури цього вченого є важливим кроком у відтворенні повної картини історії українського літературознавства у європейському контексті.

Якщо А. І. Чуткий переймається доведенням прихованої «внутрішньої» українськості М. П. Дашкевича, яка, буцім то, могла виявитися лише шляхом історичних студій, то Г. А. Александрова відразу вказує на те, що фактично в усіх некрологах (а їх було на рідкість багато як на «непопулярного» діяча) відзначали, що на відміну від маси вчених, які, переймаючись чужими культурами прагли стати своїми серед чужих, а натомість ставали чужими серед своїх, для М. П. Дашкевича «чужа література зробилася своєю, та зате й своя ні на мить не перестала бути своєю»⁵. Навіть М. Сумцов, який розглядав українські явища лише як складову руської культури, в літературознавчих працях Миколи Павловича вирізняв саме прагнення до «культурно-інтернаціонального рівноправ'я». Що ж до відомої тези М. Грушевського, що Микола Дашкевич боявся відкрито виявляти свої українські симпатії та був українською силою, яку обставини відірвали від рідного ґрунту та заставили працювати переважно для всеросійської науки, то нині, коли ми доростаємо зрештою до визнання не лише «суто українських» студій вітчизняних учених явищем національним і вартісним, ці зауваги сприймаються як суб'єктивні, особливо якщо завважити, що той самий М. Грушевський присвятив М. П. Дашкевичові цілий розділ у своїй «Історії української літератури», визнаючи його видатні заслуги в дослідженні лицарського епосу.

⁴ Варнеке, Б. В. Памяти Н. П. Дашкевича. [Текст] / Б. В. Варнеке. – Казань, 1910. – 10 с. – С. 3.

⁵ Грушевський, М. Микола Дашкевич [Текст] / М. Грушевський // Записки Наукового товариства ім. Тараса Шевченка. – 1908. – Т. 81. – С. 145 –150. – С. 145.

Зрештою, учень і продовжувач школи М. І. Дашкевича, один із основоположників українського літературознавства Л. Білецький в «Основах літературної критики» називав учителя «одним із тих геніїв і талантів, котрі можуть бути окрасою не тільки української, а й західноєвропейської літератури» та визнавав, що саме теорії М. П. Дашкевича стали підґрунтям робіт П. Житецького, М. Сумцова, І. Франка, К. Студинського та С. Єфремова.

З огляду на актуалізацію в українському літературознавстві досліджень компаративних студій М. Сумцова, М. Драгоманова, І. Франка, П. Житецького, А. Кримського В. Перетца та ін., Г. А. Александрова послідовно розглядає, як виникла в ученого необхідність надати перевагу порівняльному методові, а далі — й синтезувати принципи культурно-історичної школи та порівняльного методу, іншими словами, розкриває механізм, що інспірує виникнення на цьому етапі в українському літературознавстві порівняльно-історичних студій такого рівня.

Осмилення наукової спадщини Миколи Дашкевича у монографії зосереджується на кількох ключових проблемах, зокрема, його методологічній позиції у дослідженні літературних і фольклорних текстів. Галина Александрова обґрунтовано довела, що для М. П. Дашкевича таким став історизм, що передбачав комплексний підхід до явищ культури: порівняльному аналізу будь-якого явища передують глибоке вивчення його джерел і культурно-історичного контексту його розвитку, що загалом вкладається в позитивістську модель літературознавства другої половини ХІХ ст., а не є виявом його «прихованого прагнення» займатися історичними студіями (за А. І. Чутким).

Значну увагу Г. А. Александрова приділяє також науковому самовизначенню М. П. Дашкевича у межах найпоширеніших у тодішній гуманітарній науці шкіл (культурно-історична, міфологічна, антропологічна) та теорій (міграційна, самозародження), доходючи висновку, що вченому був властивий методологічний синкретизм, який давав змогу підходити до вивчення творів із таким науковим інструментарієм, якого потребував сам текст, його художня специфіка.

Позитивним у рецензованій праці є також акцент на онтологічній природі літературних творів у концепції Миколи Дашкевича, котрий розумів літературу не як відображення дійсності, а як самостійну сферу людського життя та діяльності. Предметом скрупульозного аналізу стала у рецензованій праці також методика порівняльного аналізу у студіях вченого, що мала, як переконливо демонструє авторка, комплексний характер, і включала, окрім порів-

няльного, історичний, біографічний і психологічний методи. На основі вивчення праць Миколи Дашкевича Галина Александрова реконструює його схему порівняльного аналізу твору. Також авторка аналізує джерела, що формували історико-порівняльний підхід вченого до вивчення літературних явищ, зокрема, його освіти (вивчення історії та романо-германської філології), закордонні відрядження та роботу в бібліотеках Німеччини, Англії, Австрії, Італії, студювання зарубіжних і вітчизняних методологій (праць братів Грімм, Т. Бенфея, Е. Ланга, О. Веселовського, М. Драгоманова, О. Пипіна, Ф. Буслаєва, В. Міллера та ін.).

Простежено у монографії й еволюцію літературознавчих праць М. П. Дашкевича та подано їх типологію: контактено-генетичне і типологічне вивчення текстів, з'ясування історії певного сюжету у міжнародному контексті, вивчення творчості певного письменника в контексті світової літератури, зіставлення творчості окремих письменників чи їх творів та порівняльне прочитання кількох національних літератур.

Відтак, робота Г. Александрової обґрунтовано доводить, що Микола Дашкевич — не «посередній» вчений-історик, а один із видатних українських вчених-літературознавців європейського рівня, зачинатель романо-германських і компаративних студій у Київському університеті зокрема й Україні загалом.

Маємо визнати, що суто біографічне дослідження «долі та доробку» не завжди виявляється об'єктивним щодо питань сутнісної вартості того чи іншого «віднайденого» імені. Оскільки, лише принесений у коло тогочасних фахових досягнень, доробок того чи іншого вченого набуває свого істинного сенсу. Саме так, на наш погляд, сталося з М. П. Дашкевичем: розгляд його доробку фаховим істориком явив нам лише «посереднього вченого» свого часу, натомість монографія близького до основоположних зацікавлень Миколи Павловича за фаховими інтересами науковця-компаративіста відкрила перед українською громадою постать, рівну за своїми здобутками О. Огоновському й Ф. Буслаєву, зачинателя наукової школи та, прямо чи опосередковано, учителя цілої низки світочів української гуманітаристики.

Наталія МАРЧЕНКО